

บทที่ ๔

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ยิ่งประเทศต่างๆรวมตัวกันมากยิ่งขึ้น ยิ่งส่งผลอนาคตซึ่งกันและกันมากขึ้น ขณะเดียวกันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในประเทศทั้งครอบครัว เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ สตรี คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และชุมชน เป็นสิ่งที่สามารถคาดการณ์ ในอนาคตได้ว่าจะเป็นอย่างไร รัฐบาลและหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาวางยุทธศาสตร์ เพื่อป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์ต่อสังคมได้

การเปลี่ยนแปลงระดับโลกที่สำคัญ¹ ได้แก่ กฎ กติกาใหม่ของโลกหลายด้านส่งผลให้ ทุกประเทศต้องปรับตัว กฎระเบียบด้านสังคมมีบทบาทสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะด้านสิทธิมนุษยชน ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้เกิดความเคารพและรักษาคดีศรีความเป็นมนุษย์ของทุกคน อย่างเท่าเทียมกัน การปรับตัวเข้าสู่เศรษฐกิจโลกแบบหลายศูนย์กลางรวมทั้งภูมิภาคเอเชีย ซึ่งทวีความสำคัญเพิ่มขึ้น ได้แก่ การรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชีย ภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียนกับจีน ญี่ปุ่น อินเดีย และประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ รวมทั้งกรอบความร่วมมืออื่นๆ จะมีผลกระทบ ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทย โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่จะรองรับการรวมกลุ่ม ทางเศรษฐกิจ การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของโลก จะมีรายจ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น ทำให้งบประมาณสำหรับการลงทุนพัฒนาด้านอื่นๆลดลง การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก กระทบต่อภาคสังคม อาทิ ปัญหา ความยากจน การอพยพย้ายถิ่น และการแย่งชิงทรัพยากร ความมั่นคงทางอาหารและพลังงานของโลก มีแนวโน้มจะเป็นปัญหาสำคัญ ส่งผลให้ผลผลิตอาหารสู่ตลาดลดลงไม่เพียงพอกับความต้องการ ของประชากรโลก อาจนำไปสู่การเกิดวิกฤตอาหารโลก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งเป็นได้ทั้งโอกาส หรือภัยคุกคามในการพัฒนา ขณะที่การก่อการร้ายสากล ยังคงเป็นภัยคุกคามประชาคมโลก

การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ มีความอ่อนแอด้านปัจจัยสนับสนุนในส่วน ของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คุณภาพการบริการของโครงสร้างพื้นฐาน กฎหมาย กฎและระเบียบ ทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจัดระบบการแข่งขันที่เป็นธรรมและเหมาะสมกับสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ด้านสังคม ก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคม เพิ่มขึ้นและมีการจัดสวัสดิการทางสังคมในหลายรูปแบบ แต่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่สามารถเข้าถึงบริการ ทางสังคมได้อย่างทั่วถึง สังคมไทยเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม มีการ เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมถึงเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการเพิ่มขึ้น ของการพนันโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน คนไทยตื่นตัวทางการเมืองและให้ความสำคัญกับ ความรับผิดชอบต่อสังคมและธรรมาภิบาลมากขึ้น ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความเสื่อม โทรม กระทบต่อผลผลิตภาคเกษตรและความยากจน การบริหารจัดการพัฒนาประเทศ ความขัดแย้ง ทางการเมืองและความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังดำรงอยู่และส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การดำรงชีวิต ของประชาชน ความเชื่อมั่นของนานาชาติประเทศ ตลอดจนความสงบสุขที่ลดลง

สถานการณ์ด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบัน² พบว่า จากภาวะบีบคั้น ทางเศรษฐกิจ ทำให้สถาบันครอบครัวอ่อนแอ พ่อแม่มีเวลาการอบรมสั่งสอน และการอยู่กับลูกน้อยลง สมาชิกในครอบครัวขาดความตระหนักในบทบาท และเกิดความแตกแยก นำไปสู่การหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น

¹ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

² สรุปข้อมูลจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มเป้าหมายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

เด็กและผู้หญิงอาจตกเป็นผู้ถูกระทำความรุนแรงจากบุคคลใกล้ชิด ผลกระทบ คือ ส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อาทิเช่น เสพยาเสพติด ดื่มสุรา สูบบุหรี่ ทะเลาะวิวาท ติดเกมส์ และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ทำให้เกิดผู้ป่วยเอดส์รายใหม่ในกลุ่มเสี่ยงที่หลากหลายขึ้น จำนวนเด็กเร่ร่อนมากขึ้น มีเด็กและเยาวชนบางส่วนขาดโอกาสทางการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี มีปัญหาในเชิงคุณภาพและความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการศึกษาระหว่างเมืองกับชนบท ไม่ตอบสนองปรัชญาการศึกษาที่จะสร้างคนให้สมบูรณ์ รู้จักคิด วิเคราะห์มีจิตสำนึก และศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง

ในส่วนค่านิยมของคนในสังคมที่เน้นการบริโภคนิยม ทำให้เด็กมีภาวะโภชนาการเกิน และโรคอ้วน การเกิดอุบัติเหตุ โรคมะเร็ง และโรคเรื้อรังต่างๆซึ่งนำไปสู่ความพิการได้ง่าย ค่านิยมการให้ผู้ชายมีบทบาทการเป็นผู้นำ ทำให้สตรีเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทั้งภาคการเมือง ภาครัฐและภาคเอกชน น้อยมาก ขณะที่กลไกภาครัฐไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้ อีกทั้งนโยบายการพัฒนาประเทศหลายด้านไม่มีคุณภาพเพียงพอ จึงพบว่ามีผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาต่างๆ จำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการดูแล และช่วยเหลือ มีแรงงานต่างด้าวเพิ่มมากขึ้น ปัญหาการค้ำมนุษย์นั้นวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น ผู้พ้นโทษหันกลับไปทำผิดซ้ำมากขึ้น นโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นไปสู่ความทันสมัย ได้สร้างการเจริญเติบโตของเมือง แต่อีกด้านหนึ่งก่อให้เกิดชุมชนแออัด จากการโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมือง อีกทั้งคนชนบทตกอยู่ในภาวะความเสี่ยง เพราะบาง ที่จะเป็นคนยากจนสูงเพราะการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม

สรุปภาพรวมแนวโน้มอนาคต พบว่า โครงสร้างครอบครัวทั้งในเมืองและชนบท ที่เป็นครอบครัวเดี่ยวส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กลง ทำให้สัมพันธภาพของคนในครอบครัวน้อยลง เกิดภาวะความเครียด ซึมเศร้า ความไม่มั่นคงทางอารมณ์เพิ่มขึ้น และปฏิสัมพันธ์ครอบครัวต่อชุมชนลดน้อยลง สำหรับครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังมีมากขึ้นจากการหย่าร้างที่สูงขึ้น ขณะเดียวกันโครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย คือ ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้น โดยผู้สูงอายุในชนบทจะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้นแทนพ่อแม่เด็ก และที่น่าวัดตก เนื่องจากสื่อที่ไม่ปลอดภัยสำหรับเด็กและเยาวชนเพิ่มปริมาณ และทวีความรุนแรงมากขึ้น การเพิ่มจำนวนของกลุ่มผู้สูงอายุ และคนพิการ ทำให้ประเทศมีภาระค่าใช้จ่ายด้านการรักษาพยาบาล และดูแลเพิ่มมากขึ้น การขาดความมั่นคงทางด้านที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดความเปราะบางในครอบครัว และยังส่งผลให้กลายเป็นผู้ด้อยโอกาสทางสังคม อาทิเช่น บุคคลเร่ร่อน บุคคลที่มีปัญหาสถานะทางกฎหมาย แม้ว่าบางกลุ่มมีจำนวนลดลง เช่น คนยากจน ผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์และครอบครัว แต่สภาพปัญหาที่มีความซับซ้อน เปราะบาง และรุนแรงขึ้น

ข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคตของกลุ่มเป้าหมายกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ๗ กลุ่ม ประกอบด้วย ครอบครัว เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ สตรี คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และชุมชน มีดังนี้

๑) ครอบครัว

ข้อมูลสถานการณ์

สถาบันครอบครัว เป็นหน่วยย่อยขั้นพื้นฐานที่สำคัญของสังคมไทย ซึ่งทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ความเอื้ออาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม ดังนั้นการมีครอบครัวอบอุ่นจึงเป็นอีกหนึ่งตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของปัจเจกบุคคล รวมทั้งเป็นการสะท้อนความเข้มแข็งของชุมชน และสังคมด้วย แต่ในปัจจุบันรายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของสังคมไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระบุว่า สถาบันครอบครัวมีปัญหาการขาดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ และมีความแตกแยก ซึ่งสถาบันรามจิตติ สำรวจพบว่า ครอบครัวไทยมีอัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ที่คู่สมรส ๔.๒๗ คู่ จะมีการหย่าร้าง ๑ คู่ โดยในปีพ.ศ. ๒๕๕๑ ในคู่สมรส ๓.๐๓ คู่ จะมีการหย่าร้าง ๑ คู่ และจากข้อมูลสถิติการจดทะเบียนครอบครัวของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีการหย่าร้าง ๘๖,๙๒๘ คู่ และเพิ่มขึ้นเป็น ๑๐๘,๔๘๒ คู่ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ขณะเดียวกันได้เกิดความร่วมมือของหลากหลายภาคส่วนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เช่น มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

สาเหตุของปัญหา

มาจากภาวะบีบคั้นทางเศรษฐกิจทำให้พ่อแม่มีเวลาอบรมสั่งสอน และอยู่กับลูกน้อยลง ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติรายงานว่า บิดามารดาใช้เวลาถึง ๙ ชั่วโมงต่อวันในการทำงาน ในขณะที่มีเวลาดูแลครอบครัวเพียง ๒ ชั่วโมงต่อวัน ขณะเดียวกันค่านิยมในการดำรงชีวิตของคนในสังคม มุ่งให้คุณค่ากับวัตถุ มากกว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัว

แนวโน้มในอนาคต

แพทย์หญิงพรรณพิมล หล่อตระกูล ผู้อำนวยการสถาบันราชานุกูล คาดการณ์ว่าผู้ชายและผู้หญิงจะแต่งงานกันช้าขึ้น โดยเฉลี่ยผู้ชายอายุ ๓๐ ปี และผู้หญิงอายุมากกว่า ๒๕ ปี ขณะที่โครงสร้างของครอบครัวทั้งในเมืองและในชนบท คือ ครอบครัวเดี่ยวมีแค่พ่อ แม่ ลูก จะมีแนวโน้มที่ขนาดของครอบครัวเล็กลง ทำให้สัมพันธภาพของคนในครอบครัวน้อยลง อาทิเช่น การดูแลเอาใจใส่ และการให้กำลังใจซึ่งกันและกันเมื่อมีปัญหาทางอารมณ์น้อยลง เกิดความเครียด มีภาวะซึมเศร้า ความไม่มั่นคงทางอารมณ์เพิ่มขึ้น และปฏิสัมพันธ์ครอบครัวต่อชุมชนลดน้อยลง ขณะเดียวกันโครงสร้างของครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย ได้แก่ ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้น ทั้งนี้ผู้สูงอายุในชนบทจะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระมากขึ้นในการทำหน้าที่แทนพ่อแม่เด็กทั้งทางกายภาพและจิตใจ รวมถึงครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพังมีมากขึ้น ถึง ๒.๕ ล้านครอบครัว เนื่องจากอัตราการหย่าร้างที่มีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง รูปแบบความสัมพันธ์ของคนรุ่นใหม่ที่ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันโดยไม่แต่งงานและส่วนใหญ่จะไม่มีลูก

๒) เด็กและเยาวชน

ข้อมูลสถานการณ์

ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ดร.เพ็ญจันทร์ ประดับมุข-เซอร์เรอร์ คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล สำรวจข้อมูลประชากรเด็กและเยาวชน (อายุ ๐-๒๕ ปี) มีจำนวน ๒๔.๘๙ ล้านคน

หรือคิดเป็นกว่า ๑ ใน ๓ ของประชากรทั้งหมด เมื่อวิเคราะห์สัดส่วนประชากรในแต่ละช่วงอายุ พบว่ามีเด็กและเยาวชน ๒๐.๕ % ต่อแรงงาน ๖๗.๖ % ต่อผู้สูงอายุ ๑๑.๙ % ทั้งนี้สำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจข้อมูลเด็กและเยาวชน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ที่อยู่ในวัยเรียน คือ อายุ ๖-๒๔ ปี จำนวน ๑๙.๓ ล้านคน โดยภาพรวมของประเทศพบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ คือ เรียนระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ ๖๗.๒ และเรียนสูงกว่ามัธยมศึกษาเพียง ร้อยละ ๑๕.๔ เท่านั้น

ข้อมูลจากแผนปฏิบัติการปฏิรูปประเทศไทยปี พ.ศ.๒๕๕๔ ระบุว่า ยังมีเด็กและเยาวชนที่ขาดโอกาสทางการศึกษาและพัฒนาตนเอง จำนวนทั้งสิ้นประมาณ ๖,๔๐๐,๐๐๐ คน จำแนกออกเป็น ๕ กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา กลุ่มเด็กพิการ กลุ่มที่ต้องการการศึกษาต่อ และเพิ่มทักษะในการประกอบอาชีพ กลุ่มเด็กในชนบทห่างไกลที่เข้าไม่ถึงการศึกษาอย่างมีคุณภาพ และกลุ่มเด็กเยาวชนที่ถูกดำเนินคดี นอกจากนี้ยังพบพฤติกรรมการรวมกลุ่มที่ไม่สร้างสรรค์ คือ เสพยาเสพติด ดื่มสุรา สูบบุหรี่ การทะเลาะวิวาท ติดเกมส์ และการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งสถาบันรามจิตติ ได้ทำการสำรวจพฤติกรรมเด็กและเยาวชน พบปัญหาแม่วัยรุ่นที่มีอายุต่ำกว่า ๑๙ ปี มาทำคลอดสูงขึ้นต่อเนื่อง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ประเมินการว่ามีถึง ๗๗,๐๙๒ คน และด้านสุขภาพอนามัยเด็กวัยเรียนมีภาวะโภชนาการเกิน และโรคอ้วน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีนโยบายสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้กับเด็กและเยาวชน ด้วยการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนทั้งในระดับตำบล ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ

สาเหตุของปัญหา

นโยบายเรียนฟรี ๑๕ ปี มีปัญหาในเชิงคุณภาพและความเหลื่อมล้ำของคุณภาพการศึกษา ระหว่างเมืองกับชนบท ไม่ตอบสนองปรัชญาการศึกษาที่จะสร้างคนให้รู้จักคิด วิเคราะห์มีจิตสำนึก และศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันเด็กและเยาวชนขาดความอบอุ่นและการอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ อิทธิพลจากกลุ่มเพื่อน และสภาพแวดล้อมที่ยั่วยุ เช่น สถานเริงรมย์ ร้านเกมส์ สื่อต่างๆที่แฝงไปด้วยความรุนแรง และส่งเสริมค่านิยมการบริโภคนิยมโดยเฉพาะการรับประทานอาหารที่ไม่มีไขมันและแคลอรีสูง ในขณะที่กลไกภาครัฐที่มีหน้าที่ดูแล ช่วยเหลือเด็กและเยาวชน ไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านวัฒนธรรมและเทคโนโลยีได้อย่างเท่าทัน

แนวโน้มในอนาคต

ในอีก ๕ ปีข้างหน้า จะมีประชากรวัยเด็กและเยาวชน ๑๘.๓ % ต่อวัยแรงงาน ๖๖.๙ % ต่อผู้สูงอายุ ๑๔.๘ % ซึ่งพบว่าสัดส่วนของประชากรวัยเด็กและเยาวชนจะลดลงเล็กน้อย โดยจะเพิ่มจำนวนในสัดส่วนของผู้สูงอายุทดแทน ในส่วนของสื่อที่ปลอดภัยและสร้างสรรค์สำหรับเด็ก และเยาวชนมีน้อยมาก ในขณะที่สื่อที่ไม่ปลอดภัยนั้นกลับมีจำนวนมากขึ้น และทวีความรุนแรงมากขึ้น

๓) ผู้สูงอายุ

ข้อมูลสถานการณ์

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ทำการสำมะโนประชากรและเคหะ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่าประเทศไทย มีประชากร จำนวน ๖๕.๔ ล้านคน ซึ่งมีผู้สูงอายุ จำนวน ๖.๙ ล้านคน หรือ ประมาณร้อยละ ๑๐.๗ ของประชากรทั้งหมด

รายงานสถานการณ์ทางสังคมของท้องถิ่น โดยสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่า มีผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาต่างๆ จำนวนกว่า ๓๒๕,๕๖๘ คน แบ่งออกเป็น ผู้สูงอายุที่ยังไม่ได้ไปแจ้งจดทะเบียนเพื่อรับเบี้ยยังชีพได้ตามกำหนด (มีเอกสารครบถ้วน)

จำนวน ๑๒๒,๐๒๕ คน ผู้สูงอายุที่ยากจน และมีภาระต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน จำนวน ๗๔,๘๒๖ คน ผู้สูงอายุไม่สามารถเข้าถึงบริการ / กิจกรรมด้านต่างๆ เช่น ด้านอาชีพ สุขภาพ นันทนาการ เป็นต้น จำนวน ๖๙,๓๐๓ คน ผู้สูงอายุช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ และสมควรได้รับความช่วยเหลือ(ผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังและไม่มีผู้ดูแล) จำนวน ๕๐,๙๓๒ คน ผู้สูงอายุที่ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน / ไม่มีบัตรประชาชน จำนวน ๖,๑๖๑ คน และผู้สูงอายุที่ถูกทำร้ายร่างกายและจิตใจ จำนวน ๒,๓๒๑ คน ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุรวมตัวกันสร้างเครือข่ายในนามชมรมผู้สูงอายุ ทั่วประเทศมี ๓,๔๘๗ ชมรม

สาเหตุของปัญหา

การดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงในปัจจุบัน มีความจำเป็นต้องอาศัยอยู่ในครอบครัว ภายใต้ภาวะที่จำกัดเป็นอย่างยิ่งไม่ว่าจะเป็นผู้ดูแล เงิน และวัสดุอุปกรณ์ในการดูแล โดยปรากฏการณ์สำคัญที่น่าวิตกคือ พบว่า ผู้ดูแลผู้สูงอายุเหล่านี้ ร้อยละ ๑๐ เป็นผู้สูงอายุด้วยกัน และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แนวโน้มในอนาคต

ในอีก ๑๕ - ๒๐ ปีข้างหน้า สัดส่วนผู้สูงอายุจะเพิ่มเป็นอีกเท่าตัวของผู้สูงอายุในปัจจุบัน หรือร้อยละ ๒๐ ของประชากรทั้งประเทศ หรือเกือบ ๑ ใน ๔ ของประชากรทั้งหมด ในปี พ.ศ. ๒๕๖๘ อันจะทำให้ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ซึ่งคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะมีอายุยืนขึ้น แต่ก็ประสบปัญหาการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังเพิ่มขึ้น หรือมีภาวะความจำเสื่อม ซึ่งคาดว่าจะมีมากกว่า ๗๐๐,๐๐๐ คน ส่งผลให้ประเทศต้องมีการงบประมาณและภาระค่าใช้จ่าย ด้านการรักษาพยาบาลของรัฐในการดูแลผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และยังพบว่าอัตราส่วนในวัยแรงงาน ที่มีศักยภาพในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุ มีแนวโน้มลดลงโดยตลอด จากประชากรวัยแรงงานประมาณ ๖ คน ที่สามารถให้การดูแลเกื้อหนุนผู้สูงอายุ ๑ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ จะเหลือเพียง ๒ คนต่อผู้สูงอายุ ๑ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๗๓ ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุที่ถูกกละเลยและถูกทอดทิ้งจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ในอีกด้านหนึ่งผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาและศักยภาพ เป็นพลังของชุมชนและสังคม ที่มีการกระจายอยู่ทั่วไป ทำให้ชุมชนและสังคมเข้มแข็ง แต่ส่วนใหญ่จะยังไม่ได้รับการเหลียวแล และนำมาใช้ประโยชน์มากเท่าที่ควร

๔) สตรี

ข้อมูลสถานการณ์

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ทำการสำมะโนประชากรและเคหะในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่า ประเทศไทย มีประชากร จำนวน ๖๕.๔ ล้านคน มีประชากรหญิง ๓๓.๓ ล้านคน หรือร้อยละ ๕๐.๙ ของประชากรทั้งหมด ในส่วนปัญหาความรุนแรงในเด็กและผู้หญิงที่พบบ่อยที่สุดเป็นอันดับ ๑ คือ การถูกทำร้ายร่างกาย คิดเป็น ร้อยละ ๔๙ อันดับ ๒ คือ การถูกข่มขืนและล่วงละเมิดทางเพศ คิดเป็น ร้อยละ ๔๓ อันดับ ๓ คือการถูกทารุณทางจิตใจ คิดเป็นร้อยละ ๖ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่เป็นบุคคลที่ใกล้ชิด เช่น คู่รัก/คู่สมรส เพื่อน บุคคลในครอบครัว ซึ่งคนร้ายหรือคนไม่รู้จักมีจำนวนน้อย

สำหรับการมีส่วนร่วมในอำนาจและการตัดสินใจ อาทิเช่น การบริหารราชการ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมในภาคธุรกิจเอกชน และการดำรงตำแหน่งสำคัญยังมีน้อย กล่าวคือ ในระดับผู้บริหารระดับปลัดกระทรวง มีสตรีไม่ถึงหนึ่งในสี่ของผู้บริหารทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ ลดลงจากปี พ.ศ. ๒๕๔๙ จากร้อยละ ๑๐.๕๓ เหลือเพียงร้อยละ ๕.๒๖ การเข้าร่วมเป็นคณะรัฐมนตรี

น้อยมาก ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๕๑ มีรัฐมนตรีหญิงไม่เกิน ๓ คน ขณะที่ภาคธุรกิจเอกชน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ มีสัดส่วนสตรีที่เป็นกรรมการบริษัท ๒๑๘ แห่ง เพียงร้อยละ ๒๒ ทั้งนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สํารวจพบว่า ผู้ชายมีอาชีพการงานสำคัญมากกว่าผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นงานราชการ งานธุรกิจ หรืองานเกษตรกรรม โดยอาชีพราชการเป็นผู้ชายร้อยละ ๖๗ ส่วนสตรีเพียงร้อยละ ๓๓ เท่านั้น แต่สำหรับงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจะเป็นงานของผู้หญิง จำนวน ๖๑๒,๐๔๑ คน ซึ่งมากกว่าผู้ชาย ที่มีจำนวน ๔๙๙,๘๒๘ คน ขณะเดียวกันสตรีมีการสร้างเครือข่ายเพื่อคุ้มครองสิทธิ และส่งเสริมบทบาทของสตรี เช่น สมาคมสตรีไทยแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นต้น

สาเหตุของปัญหา

ความไม่เสมอภาคระหว่างหญิง-ชายในสังคม เกิดจากระบบสังคม ความเชื่อ ทศนคติ และค่านิยมที่คาดหวังต่อหญิง-ชายแตกต่างกัน สตรีมักจะถูกกล่ลย ถูกจำกัดหรือถูกกีดกัน และไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคม อีกทั้งขาดโอกาสในการพัฒนาในด้านต่างๆ ในส่วนการกระทำ ความรุนแรงต่อเด็ก และผู้หญิง มาจากการนอกใจ และความหึงหวง รองลงมาคือการเมาสุรา และเสพสารเสพติด

แนวโน้มในอนาคต

ดร.วนิดา ธนประโยชน์ศักดิ์ ทำการศึกษาโครงสร้างประชากรไทยกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต สรุปไว้ว่า สตรีในวัยทำงานมีแนวโน้มแต่งงานช้าลง และเป็นโสดมากยิ่งขึ้น โดยบทความในหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ระบุว่าในปี พ.ศ.๒๕๖๓ ประเทศไทย จะมีผู้หญิงมากกว่าผู้ชายถึง ๑.๕ ล้านคน โดยเฉพาะผู้หญิงตัวคนเดียวจะมีมากขึ้น โดยตัวเลขจะอยู่ที่ประมาณ ๕.๖ ล้านคน ในจำนวนนี้รวมถึงผู้หญิงที่เป็นหม้ายและผ่านการหย่าร้าง ขณะเดียวกันผู้หญิง มีแนวโน้มในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการพัฒนาและการบริหารงานทั้งในภาคการเมือง ภาครัฐ และภาคเอกชนเพิ่มมากขึ้น

๕) คนพิการ

ข้อมูลสถานการณ์

จากรายงานสถิติข้อมูลคนพิการจำแนกตามประเภทความพิการ โดยสำนักงานส่งเสริมและคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ตั้งแต่วันที่ ๑ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๗ ถึงวันที่ ๓๑ เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๕๔ พบว่า ประเภทความพิการที่มีจำนวนมากที่สุด คือ ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางกาย จำนวน ๕๐๓,๖๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๒๗ พิการทางได้ยินหรือสื่อความหมาย จำนวน ๑๖๖,๒๐๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๙๓ พิการทางการมองเห็น จำนวน ๑๒๒,๒๕๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๙๘ พิการทางสติปัญญา จำนวน ๑๐๑,๖๘๐ คน พิการทางจิตใจและพฤติกรรมหรือออทิสติก จำนวน ๗๔,๒๒๐ คน พิการทางการเรียนรู้ จำนวน ๑,๘๙๐ คน และพิการซ้ำซ้อน จำนวน ๘๑,๘๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๓๕ ขณะเดียวกันคนพิการมีการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพ และส่งเสริมคุณภาพชีวิตได้แก่ มูลนิธิพัฒนาคนพิการไทย และสมาคมคนพิการแห่งประเทศไทย เป็นต้น มีการให้ความคุ้มครองสิทธิคนพิการ คือ มีมูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการในพระบรมราชูปถัมภ์

สาเหตุของปัญหา

เนื่องจากวิถีชีวิตในบริบทสังคมที่เปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ทำให้แบบแผนการเจ็บป่วยเปลี่ยนไป การเกิดอุบัติเหตุ โรคมะเร็ง และโรคเรื้อรังต่างๆซึ่งทำให้เกิดความพิการได้ง่ายขึ้น

แนวโน้มในอนาคต

จากสถิติของการบาดเจ็บจากอุบัติเหตุ มะเร็ง และโรคเรื้อรัง อาทิเช่น โรคเบาหวาน โรคความดัน โรคหัวใจ โรคหลอดเลือดสมองโรคซึมเศร้าที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการใช้สารเสพติด

ภาวะโภชนาการเกิน ขาดการออกกำลังกาย ความไม่ปลอดภัยด้านอาหารและยา การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ รวมทั้งการบาดเจ็บจากความรุนแรงในเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ต่างๆ ล้วนส่งผลทำให้คนปกติ มีโอกาสเกิดความพิการ และมีภาวะพึ่งพาเพิ่มมากขึ้น

๖) ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

ข้อมูลสถานการณ์

ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมที่จัดอยู่ในกลุ่มเป้าหมายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ประกอบไปด้วย ๕ กลุ่ม ได้แก่

๖.๑) คนยากจน สำนักงานสถิติแห่งชาติ สํารวจข้อมูลในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ พบว่า มีคนจนจำนวน ๕.๐๘ ล้านคนคิดเป็นร้อยละ ๗.๘ ของจำนวนประชากร

๖.๒) บุคคลเร่ร่อน ปี พ.ศ.๒๕๕๔ พบว่า มีเด็กเร่ร่อน ประมาณ ๒๐,๐๐๐ คน แต่ไม่ได้รับการดูแลจากภาครัฐมากถึง ๑๕,๐๐๐ คน

๖.๓) คนไร้สัญชาติ คือ บุคคลที่มีปัญหาสถานะทางกฎหมาย ในปัจจุบันแม้จะมีนโยบายการขึ้นทะเบียนให้กับคนไร้สัญชาติ โดยในปี พ.ศ.๒๕๔๘ คาดว่ามีคนไร้สัญชาติมากกว่า ๒ ล้านคน แต่มีในฐานข้อมูลภาครัฐเพียง ๕ แสนคนเท่านั้น แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม ได้แก่ แรงงานต่างด้าว และผู้ถือบัตรบุคคลที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน

๖.๔) ผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์และครอบครัว ข้อมูลระหว่างปี พ.ศ.๒๕๒๗-๒๕๕๔ พบว่า มีผู้ติดเชื้อเอดส์ รวม ๓๗๒,๘๗๔ คน ส่วนใหญ่อายุระหว่าง ๒๐-๔๔ ปี เสียชีวิต ๙๘,๑๕๓ ราย

๖.๕) ผู้พ้นโทษ สถานการณ์ ของผู้พ้นโทษในประเทศไทยในแต่ละปี จะมีจำนวนมากขึ้น เนื่องจากได้รับการปล่อยตัวระหว่างการอุทธรณ์ ฎีกา การพิจารณา ใต้สวน และสอบสวน

สาเหตุของปัญหา

ที่สำคัญมี ๕ ประการ คือ ๑) อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ ทุนนิยม บริโภคนิยม ๒) ผลกระทบจากการพัฒนาประเทศ ภายใต้นโยบาย และผลการดำเนินงานของรัฐที่ผ่านมา ๓) การเปิดพรมแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน ๔) เจตคติของคนในสังคม ๕) การมองตนเองของผู้ด้อยโอกาส และการไม่สามารถจัดการกับปัญหาของตนเองได้

แนวโน้มในอนาคต

สถานการณ์ปัญหาผู้ด้อยโอกาสทางสังคม มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้น ได้แก่

๑) คนยากจน แม้ว่าสัดส่วนคนจนและจำนวนคนจนมีแนวโน้มลดลง แต่ประชาชนยังมีความเสี่ยงจากการกระจายรายได้และความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยในภาคชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก อีกทั้งเศรษฐกิจของครัวเรือนอยู่ในภาวะการพึ่งพิงจากภายนอกสูง มีความเปราะบางผันผวนตามภาวะเศรษฐกิจของประเทศและโลก โดยเฉพาะจากสถานการณ์น้ำท่วมครั้งล่าสุด ปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ซึ่งศูนย์อำนวยการบรรเทาสาธารณภัย กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย สรุปว่าเกิดความเสียหายใน ๖๔ จังหวัด / ๖๖๐ อำเภอ / ๔,๘๔๒ ตำบล เดือดร้อน ๑๑.๓๓ ล้านคน แรงงานเกือบ ๑ ล้านคน ผู้เสียชีวิต ๗๒๘ ราย บ้านเรือนเสียหาย ๙๑,๕๔๔ หลัง พื้นที่การเกษตร ๑๐.๓๐ ล้านไร่ และความเสียหายทางเศรษฐกิจ ๔ แสนล้านบาท ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความยากจนของคนในประเทศเพิ่มมากขึ้น

๒) บุคคลเร่ร่อน มีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะเด็กเร่ร่อน ซึ่งปัจจัยและสาเหตุสำคัญคือ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ส่งผลต่อภาวะเศรษฐกิจและค่านิยมของครอบครัวและสมาชิก

ระบบการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ปัญหาเสพติด การเปิดเสรีทางการค้า จะทำให้คนต่างด้าวไหลเข้ามาเพิ่มมากขึ้น

๓) คนไร้สัญชาติ ในประเทศไทยคาดว่าจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากภาคเอกชนยังคง ต้องการแรงงานไร้ฝีมือ อีกทั้งนโยบายเพิ่มค่าแรงเป็น ๓๐๐ บาท ทำให้เริ่มมีการเคลื่อนย้ายแรงงาน ในแถบชายแดนเพิ่มขึ้น

๔) ผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์และครอบครัว แนวโน้มของจำนวนผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ ในประเทศไทยคาดว่าจะมีจำนวนลดลง เนื่องจากมีนโยบายดูแลให้กลุ่มคนดังกล่าวได้รับสิทธิ การรักษาพยาบาล การเข้าถึงยาต้านไวรัสมากขึ้น แม้จำนวนตัวเลขของผู้ติดเชื้อเอชไอวีและผู้ป่วยเอดส์ จะลดลง แต่เป็นที่น่าสนใจคือ จะเกิดโรคแทรกซ้อนหรือโรคติดเชื้อฉวยโอกาสเพิ่มขึ้น อีกทั้งกลุ่มเสี่ยง ที่จะได้รับเชื้อมีความหลากหลายมากขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มชายที่มีเพศสัมพันธ์กับชายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

๕) ผู้พหุโทษ มีแนวโน้มจะกลับไปสู่การกระทำผิดซ้ำมากขึ้น เนื่องจากเมื่อพ้นโทษออกไป แล้วคนกลุ่มนี้แม้จะได้รับสวัสดิการขั้นพื้นฐานเท่าเทียมกันกับคนในสังคม แต่ยังขาดการยอมรับ อีกทั้ง ภาครัฐไม่มีกลไกในการรองรับ หรือส่งต่อไปสู่แหล่งงาน ขาดการเหลียวแลอย่างจริงจัง ทำให้ ขาดทางเลือกในการประกอบอาชีพ ในท้ายที่สุดก็ต้องหันกลับไปสู่การกระทำผิดซ้ำ

สำหรับประเด็นร่วมที่สำคัญของผู้ด้อยโอกาสทางสังคม คือ การขาดหลักฐาน การเข้าถึงสิทธิ การขาดความรู้ ความเข้าใจ การถูกกีดกัน การตีตราจากสังคม การไม่มีกฎหมายรองรับก็เป็นอุปสรรค ในการเข้าถึงสิทธิ หรือการเข้ารับบริการทางสังคม

๗) ชุมชน

แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ดังนี้

๗.๑) ชุมชนเมือง

ประกอบด้วย เทศบาลเมือง ๑๓๘ แห่ง เทศบาลนคร ๒๖ แห่ง และมหานคร ๑ แห่ง พบว่า มีการพัฒนาที่อยู่อาศัย และการเคหะสำหรับผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ดังนี้

ข้อมูลสถานการณ์

ผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการทำงานของกระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มผู้เดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อย มีจำนวน ๗๒๘,๖๓๙ ครัวเรือน จากครัวเรือนทั้งหมด ๒๐.๓ ล้านครัวเรือน ทางกรมเคหะแห่งชาติจึงได้ดำเนินโครงการบ้านเอื้ออาทร เพื่อพัฒนาและจัดสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับประชาชนทุกระดับรายได้โดยเฉพาะผู้มีรายได้น้อยได้ ซึ่งในปี พ.ศ.๒๕๕๓ ก่อสร้างแล้วเสร็จ ๒๔๐,๑๘๖ หน่วย ส่งมอบให้กับผู้ได้สิทธิแล้ว ๑๗๔,๕๔๕ หน่วย

๒) กลุ่มผู้เดือดร้อนในชุมชนแออัด การสำรวจในปี พ.ศ.๒๕๕๑ พบว่า มีชุมชน แออัดทั่วประเทศ ๖,๓๐๐ ชุมชน มีผู้เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัยประมาณ ๗๒๐,๐๐๐ ครัวเรือน จากครัวเรือนทั้งประเทศ ๒๐.๒ ล้านครัวเรือน ทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) จึงได้ดำเนินโครงการบ้านมั่นคง เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนจนในชุมชนแออัด รวมทั้ง สร้างความมั่นคงและสิทธิการครอบครองที่ดินและที่อยู่อาศัย ปัจจุบันสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้สนับสนุนโครงการบ้านมั่นคงรวม ๙๔๑ โครงการ ๑,๖๐๕ ชุมชน รวมทั้งสิ้น ๙๒,๗๗๑ ครัวเรือน

นอกจากนั้น จากรายงานสถานการณ์ทางสังคมของท้องถิ่น ปี พ.ศ.๒๕๕๓ สำนักงาน ปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้สำรวจข้อมูลปัญหาด้านที่อยู่อาศัย พบครัวเรือน ที่มีความเดือดร้อนในเรื่องที่อยู่อาศัย ดังนี้

๑) ครัวเรือนที่มีสภาพที่อยู่ไม่มั่นคงถาวร และสมควรได้รับความช่วยเหลือ จำนวน ๑๒๖,๒๐๑ ครัวเรือน

๒) ครัวเรือนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่อยู่อาศัย เช่น อาศัยอยู่ในพื้นที่สาธารณะ ที่ราชพัสดุ ภายในบริเวณวัด ที่เช่า เป็นต้น จำนวน ๓๓๑,๒๕๙ ครัวเรือน

สาเหตุของปัญหา

การเจริญเติบโตของเมืองได้ก่อให้เกิดความแออัด เนื่องจากการขาดการจัดการ ด้านที่ดินอย่างเหมาะสมที่สามารถรองรับการอยู่อาศัย สาเหตุอีกประการหนึ่ง ที่ส่งผลให้เกิดชุมชน แออัด คือ การโยกย้ายถิ่นฐานจากชนบทเข้าสู่เมือง แหล่งชุมชนแออัดต่างๆ ต้องเผชิญกับปัญหา หลายด้าน ทั้งปัญหาน้ำท่วมขังที่นานวันกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ยุง ปัญหาขยะล้นชุมชน รวมทั้งปัญหา สังคม โดยเฉพาะเรื่องสวัสดิการของรัฐ สิทธิและโอกาสในการได้รับการดูแลจากราชการ โอกาสทางการศึกษา โอกาสในการเข้าถึงการช่วยเหลือดูแล

แนวโน้มในอนาคต

ชุมชนแออัดมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากการอพยพแรงงานต่างด้าวจากเข้าสู่ประชาคม อาเซียน ในปี พ.ศ.๒๕๕๘ รวมทั้งความล้มเหลวในการสร้างงาน สร้างอาชีพในชนบท

๗.๒) ชุมชนชนบท

ประกอบด้วย เทศบาลตำบล ๑,๘๕๕ แห่ง และอบต. ๕,๗๖๑ แห่ง

ข้อมูลสถานการณ์ปัญหา และสาเหตุ

กระแสการบริโภคนิยมในปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบสังคมไทยในภาพรวม รวมไปถึงชุมชนในชนบท กล่าวคือ ทำให้คนในชุมชนชนบท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มุ่งเน้นการปลูกพืช เศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยูคา ลิปดัส ฯลฯ เพื่อสร้างรายได้สำหรับการใช้จ่าย ในครัวเรือนเป็นหลัก โดยละเลยความสมดุลในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จนกระทั่งทรัพยากรธรรมชาติ ถูกบุกรุก เพื่อเพิ่มพื้นที่ในการเพาะปลูก มีการใช้สารเคมีในทุกขั้นตอน เพื่อต้องการเพิ่มผลผลิต ทำให้ มีต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น แต่ด้วยราคาผลผลิตที่ตกต่ำ จึงส่งผลทำให้เกษตรกรประสบปัญหาการขาดทุนอย่าง ต่อเนื่อง และนำไปสู่การกู้ยืมเงินนายทุนเพื่อนำมาลงทุนในการเพาะปลูก เกษตรกรโดยส่วนใหญ่ จึงตกอยู่ในภาวะการเป็นหนี้สิน ขณะเดียวกันโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย

แนวโน้มในอนาคต

ในอนาคตชุมชนชนบทจะมีสภาพคล้ายชุมชนเมืองมากขึ้น กล่าวคือ เน้นการบริโภคนิยมเหมือนกัน อีกทั้งทรัพยากรธรรมชาติจะถูกบุกรุกเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น และจากสภาพ ภูมิอากาศที่แปรปรวนทั่วโลก จะส่งผลทำให้เกิดภัยน้ำท่วมสลับกับภัยแล้ง ซึ่งกระทบต่อปริมาณผลผลิต ทางภาคเกษตรโดยตรง ภัยแรงงานจึงอพยพเข้าสู่เมืองและภาคอุตสาหกรรม ขณะเดียวกันประชากรวัย ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้น โดยผู้สูงอายุในชนบทจะถูกปรับเปลี่ยนบทบาทและรับภาระแทนพ่อแม่ เด็กมากขึ้น

บทที่ ๕

แผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ มีความสอดคล้องกับนโยบาย กฎหมาย และแผนพัฒนาต่างๆ ในระดับประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ รวมทั้งพันธสัญญาระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการเตรียมความพร้อมในการก้าวเข้าสู่ประชาอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ได้แก่ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และภาคประชาสังคม ประกอบด้วย สถาบันวิชาการ สื่อมวลชน ภาคเอกชน รวมถึงชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

กระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การวิจัย ใช้เทคนิควิชาการ ๒ เทคนิคสำคัญ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัจจัยองค์กร (SWOT Analysis) และแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome Mapping) โดยขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การวิจัย มีการศึกษา รวบรวม เอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และคาดการณ์แนวโน้มอนาคตไม่น้อยกว่า ๕ ปี เพื่อจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์การวิจัย จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นใน ๔ภูมิภาค/๔จังหวัด ได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วันศุกร์ที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ ณ จังหวัดขอนแก่น ภาคเหนือ วันจันทร์ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ ณ จังหวัดพิษณุโลก ภาคกลาง วันศุกร์ที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ ณ จังหวัดชลบุรี และภาคใต้ วันอังคารที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ ณ จังหวัดสงขลา เวทีวิพากษ์ในส่วนกลาง วันศุกร์ที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๔ ณ กรุงเทพมหานคร และการประชุมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจกับคณะกรรมการวิจัยและเจ้าหน้าที่ของกระทรวง ซึ่งรายละเอียดแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ มีดังต่อไปนี้

๕.๑ หลักคิดของแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ มี ๔ หลักคิดสำคัญ ดังนี้

(๑) แนวทางการทำวิจัย ประกอบด้วย ๓ แนวทาง ได้แก่

แนวทางที่ ๑ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ต้องทำวิจัยเอง เพื่อใช้วิจัยเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

แนวทางที่ ๒ สนับสนุนให้หน่วยงานวิชาการภายนอกดำเนินการเพื่อให้การแก้ไขปัญหารวดเร็วและสามารถกระจายพื้นที่ให้ภาคียุทธศาสตร์อื่นๆ มีส่วนร่วม อาทิเช่น นักวิชาการที่เชี่ยวชาญเฉพาะทาง และสร้างการเรียนรู้ให้กับนักศึกษา

แนวทางที่ ๓ การทำงานวิจัยร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์กับภาคี เครือข่าย

(๒) แนวทางการทำงาน

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์มีบทบาทเป็นผู้ประสานงาน จัดกระบวนการ และร่วมสร้างการเรียนรู้กับภาคีหลัก ภาคยุทธศาสตร์ และภาคีสนับสนุนในการทำวิจัย

(๓) เป้าหมายการวิจัย

วิจัยเพื่อทำให้เกิดความรู้และนำไปใช้ลดหรือแก้ไขปัญหาในกลุ่มเป้าหมายของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

(๔) กลไกการบริหาร

มีกลไกการบริหาร (งบประมาณ วัสดุ / อุปกรณ์ ความรู้ เทคโนโลยี ฯลฯ) และการพัฒนาศักยภาพบุคลากรเพื่อสนับสนุนการทำวิจัย

๕.๒ จุดเน้นของแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

กลุ่มเป้าหมายเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้ที่มีศักยภาพ มีทุนทางสังคม และพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง มิใช่เป็นเพียงผู้รอรับการสวัสดิการ และบริการจากภาครัฐเท่านั้น

หลักคิด และจุดเน้นแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙ สรุปได้ดังแผนภาพที่ ๒

แผนภาพที่ ๒ แสดงหลักคิด และจุดเน้นแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

แนวทางการวิจัย	การทำงาน	กลุ่มเป้าหมาย	บริหารจัดการ
- ทำวิจัยเอง - ส น บ ส น ุ น ภา คี - เครือข่ายเฉพาะด้าน - ร่วมกับภาคีเครือข่าย	- ประสานงาน - จัดกระบวนการ - ร่วมสร้างการเรียนรู้กับภาคีหลักและภาคียุทธศาสตร์	- เกิดความรู้ - ลดหรือแก้ไขปัญหา - มีคุณภาพชีวิตที่ดี	- งบประมาณ - วัสดุ อุปกรณ์ - ความรู้ - เทคโนโลยี - การพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายเป็นศูนย์กลาง เป็นผู้ที่มีศักยภาพ มีทุนทางสังคม และพึ่งตนเองได้ ในระดับหนึ่ง มิใช่เป็นเพียงผู้รอรับการสวัสดิการ และบริการจากภาครัฐเท่านั้น

๕.๓ วิสัยทัศน์แผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

วิสัยทัศน์ : “การวิจัยเป็นการเสริมพลังการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ไปสู่สังคมคุณภาพ”

คำอธิบายวิสัยทัศน์ : กระทรวงฯ จะดำเนินการและใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือ และกลไกที่จะเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ไปสู่สังคมคุณภาพ

๕.๔ พันธกิจ

- (๑) พัฒนาฐานข้อมูลองค์ความรู้ด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- (๒) พัฒนาระบบบริหารจัดการการวิจัยและผลักดันงานวิจัยสู่การปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง
- (๓) สนับสนุนและส่งเสริมการทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) วิจัยแบบพัฒนางานประจำสัณฐานวิจัย (R to R) วิจัยเชิงระบบ/เชิงนโยบาย และวิจัยเชิงปัญหา
- (๔) สนับสนุนและส่งเสริมให้ ๗ กลุ่มเป้าหมายทำวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง
- (๕) การสรุปบทเรียนติดตามและประเมินผลงานวิจัยอย่างต่อเนื่อง
- (๖) ถ่ายทอดและเผยแพร่องค์ความรู้สู่ภาคีและกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการผลักดันเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและนานาชาติ

๕.๕ ยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

มี ๓ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) พัฒนาศักยภาพคน กลไก และระบบด้านการวิจัย ๒) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น สังคมโดยกระบวนการวิจัย ๓) สานพลัง สร้างงานวิจัยเพื่อสังคมคุณภาพร่วมกับภาคีสนับสนุน รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : พัฒนาศักยภาพคน กลไก และระบบด้านการวิจัย

กลยุทธ์ที่ ๑ เสริมสร้างบุคลากรให้ทำวิจัยเป็น เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) วิจัยแบบพัฒนางานประจำสัณฐานวิจัย (R to R) วิจัยเชิงระบบ/เชิงนโยบาย และวิจัยเชิงปัญหา³ เป็นต้น

กลยุทธ์ที่ ๒ ส่งเสริมและสนับสนุนการทำวิจัยเชิงพื้นที่และประเด็นเพื่อสร้างกรณีศึกษา การปฏิบัติการที่ดี (Good Practices) โดยกำหนดเป็นตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากร

กลยุทธ์ที่ ๓ สร้างเสริมกลไกการวิจัยอย่างเป็นระบบ และมีมาตรฐาน

๓.๑) ให้มีการจัดตั้งกลไกกลางการบริหารแบบมีส่วนร่วมจากทุกกอง/สำนัก

๓.๒) กลไกกลางจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์การวิจัย (Road Map) และจัดลำดับประเด็นวิจัยเป็น ๓ ระยะ ได้แก่ ระยะเร่งด่วน ๑ ปี ระยะปานกลาง ๓ ปี ระยะยาว ๕ ปี ระบุบทบาทหน้าที่ หน่วยงานรับผิดชอบ ตามรายละเอียดแผนยุทธศาสตร์การวิจัยและกลยุทธ์ต่างๆ

๓.๓) กลไกกลางสนับสนุนและพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการทำวิจัยแบบบูรณาการทุกกอง/สำนัก

๓.๔) กลไกกลาง กำกับ ติดตาม ประเมินผลตามการออกแบบของคณะกรรมการวิจัยของกระทรวงฯ โดยมีสำนักมาตรฐานการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของมนุษย์ (สมพ.) เป็นกองเลขานุการ⁴

กลยุทธ์ที่ ๔ ส่งเสริมการเพิ่มบทบาทของคณะกรรมการวิจัยของกระทรวงฯ ในการออกแบบและพัฒนาคน กลไก ระบบ รวมทั้งมีการกำกับ ติดตาม ประเมินผลการวิจัยอย่างเป็นระบบ และมีมาตรฐาน

³ รายละเอียดเครื่องมือการวิจัย ๔ แบบ มีเอกสารแนบอยู่ในภาคผนวก ๓

⁴ กองเลขานุการ มีหน้าที่ในการจัดทำรายละเอียด แผนงาน/โครงการตามยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ต่างๆข้างต้น ร่วมผลักดัน ติดตาม สนับสนุน และประสานงานให้เป็นไปตามแผนยุทธศาสตร์การวิจัย

กลยุทธ์ที่ ๕ เสริมสร้างระบบสนับสนุนงบประมาณ โดยกำหนดสัดส่วนงบประมาณอุดหนุน การวิจัยตามแผนยุทธศาสตร์การวิจัยอย่างชัดเจน

กลยุทธ์ที่ ๖ เสริมสร้างระบบฐานข้อมูลการวิจัยด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ทั้งที่ดำเนินการเอง และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยรวบรวมและจัดหมวดหมู่ผลงานวิจัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของกระทรวงที่สืบค้นได้ เช่น เว็บไซต์ ห้องสมุด หนังสือ ฯลฯ

กลยุทธ์ที่ ๗ กระตุ้นผลงานวิจัยให้นำไปสู่การผลักดันนโยบาย และการปฏิบัติจริง ในพื้นที่

๗.๑) คืบข้อมูลสู่ชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย

๗.๒) ประสานเข้าสู่นโยบาย แผน ข้อบัญญัติงบประมาณ และกลไกการปฏิบัติ ของกระทรวงฯ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๗.๓) ผลวิจัยสามารถตอบโจทย์หรือตอบสนองนโยบายของผู้บริหารของกระทรวงฯ ได้

๗.๔) เวทีเสนอผลวิจัยในระดับผู้บริหารกอง/สำนัก และระดับกระทรวง

กลยุทธ์ที่ ๘ สนับสนุนระบบการเผยแพร่ และถ่ายทอดผลงานวิจัยสู่สังคมไทย อาเซียน และนานาชาติ โดยสร้างแรงจูงใจและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้บุคลากรสามารถเขียนบทความวิจัย บทความวิชาการนำเสนอในเวทีระดับชาติ และนานาชาติ รวมทั้งตีพิมพ์ในสื่อสาธารณะและวารสาร ที่ได้รับการรับรองมาตรฐาน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ : การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ท้องถิ่น สังคมโดยกระบวนการวิจัย

กลยุทธ์ที่ ๑ เสริมสร้างพลัง ๗ กลุ่มเป้าหมายของกระทรวงฯ ให้ทำวิจัยด้วยตนเอง และใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสู่การพึ่งตนเองได้

กลยุทธ์ที่ ๒ เสริมสร้างบุคลากรของกระทรวงฯ ให้ทำวิจัยเพื่อลด แก้ไขปัญหา พัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์ ร่วมกับ ๗ กลุ่มเป้าหมาย โดยประสานความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ในการพัฒนาศักยภาพการวิจัย

กลยุทธ์ที่ ๓ ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับภาคี เครือข่าย เช่น สถาบันการศึกษา องค์กร พัฒนาเอกชน (NGOs) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ในการทำวิจัยเพื่อลด แก้ไขปัญหา พัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์

โดยมีประเด็นวิจัยเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการปรับตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ ได้แก่ ประเด็นวิจัยเชิงระบบ/มหภาค และประเด็นวิจัยระดับจุลภาค รายละเอียด มีดังต่อไปนี้

■ ประเด็นวิจัยเชิงระบบ/มหภาค

๑) ปัญหา สาเหตุและผลกระทบของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลต่อ ๗ กลุ่มเป้าหมาย ของกระทรวงฯ และสังคมโดยรวม

⁵ ๗ กลุ่มเป้าหมายของกระทรวง ประกอบด้วย ครอบครัว เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ สตรี คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และชุมชน

๒) วิจัยกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะในสถานการณ์เชิงบวกของสังคม เช่น

- การมีส่วนร่วมด้านสุขภาพโดยใช้กระบวนการสมัชชาสุขภาพ
- สมัชชาต่างๆ เช่น สมัชชาปฏิรูปประเทศไทย สมัชชาประชาธิปไตยชุมชน สมัชชาคุณธรรม ฯลฯ
- การรวมพลังช่วยเหลือภัยพิบัติน้ำท่วมของสภาองค์กรชุมชน สภาเยาวชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สื่อ ภาคเอกชน ฯลฯ
- การพัฒนานวัตกรรมในการกระจายอำนาจเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- โครงสร้าง ความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ท่ามกลางความหลากหลายและความซับซ้อนของนโยบาย และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่หลากหลาย (Multi stakeholders)

■ ประเด็นวิจัยระดับจุลภาค

โดยเฉพาะ ๗ กลุ่มเป้าหมายของกระทรวงฯ ประกอบด้วย ครอบครัว เด็กและเยาวชน ผู้สูงอายุ สตรี คนพิการ ผู้ด้อยโอกาสทางสังคม และชุมชน รายละเอียดมีดังต่อไปนี้

๑) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับครอบครัว

- การเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยใช้วัฒนธรรมท้องถิ่น
- ครอบครัวกับการเลี้ยงลูกยุคใหม่ การสร้างวินัยเชิงบวกในครอบครัว
- ครอบครัวรูปแบบใหม่ เช่น คนอพยพมาทำงานแล้วเข้าบ้านอยู่ด้วยกัน ชายอยู่กับชาย หญิงอยู่กับหญิงโดยไม่มีบุตร สิทธิของเด็กที่เกิดจากเทคโนโลยีในการมีบุตร (การทำ GIFT การอุ้มบุญ)

๒) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน

- การสร้างจิตอาสาของเด็กและเยาวชน
- การพัฒนาระบบการจัดการการตั้งครรภ์ที่ไม่พร้อมในเด็กและเยาวชน
- การลดหรือแก้ไขปัญหาวัยรุ่นที่ไม่เหมาะสมของเด็กและเยาวชน
- การพัฒนาและป้องกันปัญหาเด็กและเยาวชน (การตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควร เด็กแว้นซ์ สื่อที่ไม่เหมาะสม การทำแท้ง สิ่งเสพติดและยาเสพติด)
- พื้นที่ทางสังคมที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนชายขอบ
- แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพเชิงสร้างสรรค์ของเด็ก
- กระบวนการสร้างวินัยในตนเองให้เด็กและเยาวชน (ค้นหาวินัยและแนวทางการพัฒนา)
- กระบวนการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ในเด็ก
- ศึกษาอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันและอนาคต
- การสร้างนโยบายเพื่อรองรับจำนวนประชากรเด็กและเยาวชนที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๓) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

- การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ (ศักยภาพของผู้สูงอายุในการดูแลตนเองและสังคม ชุมชนกับการดูแลผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม)

- ค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้สูงอายุในอนาคต
- การเพิ่มคุณค่าหรือศักยภาพของผู้สูงอายุ
- งานวิจัยด้านสุขภาพผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง
- ระบบการจัดทำโรงพยาบาลเพื่อเอื้ออำนวยสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

(มีรูปแบบให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยเหลือตนเองได้)

- มีการจัดทำระบบเศรษฐกิจเพื่อสร้างสินค้าเพื่อจำหน่ายของกลุ่มผู้สูงอายุ
- การส่งเสริมผู้ดูแลผู้สูงอายุโดยบุคคล ชุมชน และภาครัฐกิจ
- ปัญหาและแนวทางการให้ผู้สูงอายุดูแลเด็ก

๔) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับสตรี

- การมีส่วนร่วมของสตรีในการตัดสินใจเชิงนโยบายทางการเมือง
- สตรีกับการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ
- สตรีกับอนามัยเจริญพันธุ์
- ระบบการดูแล/คุ้มครอง/ป้องกัน สตรีที่ถูกกระทำความรุนแรงจากสังคม
- ศึกษาโอกาสและทางเลือกใหม่สำหรับสตรีชายขอบ (หญิงขายบริการ)
- การปรับตัวของสตรีหม้ายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวในสังคมไทย

๕) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับคนพิการ

- ศึกษาปัญหาความต้องการด้านสวัสดิการสังคมของคนพิการ
- การรับรู้ ความเข้าใจ และเจตคติต่อความพิการและคนพิการ
- การพัฒนาให้คนพิการสร้างรายได้ด้วยตนเอง
- รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ระบบสวัสดิการและการพัฒนาสุขภาพคนพิการในชุมชนและท้องถิ่น
- สุขภาวะและความสุขของคนพิการ
- รูปแบบการบริการด้านคมนาคมและขนส่งที่เหมาะสมสำหรับคนพิการ

๖) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

- พัฒนาศักยภาพผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง
- การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้ด้อยโอกาส

ทางสังคม

- การรับมือภัยพิบัติ กรณีเฉพาะผู้ด้อยโอกาสทางสังคม
- รูปแบบการจัดสวัสดิการสำหรับคนเร่ร่อนในเขตเมือง
- การหาแนวทางการป้องกันการค้ามนุษย์จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

- การพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้ด้อยโอกาสทางสังคม
- การบริหารจัดการนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เป็นเครื่องมือนำเอาผลการวิจัยไปสู่การปฏิบัติเชิงนโยบายได้

๗) ประเด็นวิจัยเกี่ยวกับชุมชน

- บทบาทและการปรับตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
- แนวทางการสร้างจิตอาสาดูแลสังคม
- กระบวนการคลี่คลายปัญหาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากร
- แนวทางการสร้างการมีส่วนร่วมในการทำธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) ของบริษัทเอกชน

- พัฒนาความเข้มแข็งกลุ่ม / องค์กรในชุมชน
- การผลิต / บริโภคอาหารปลอดภัย
- หาแนวทางเพื่อให้วัยแรงงานกลับสู่ชุมชน
- การอนุรักษ์ / ฟื้นฟู ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น
- การบูรณาการการจัดสวัสดิการทางสังคมของกลุ่มเครือข่ายทางสังคม
- แนวทางการจัดการชุมชน
- แนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยชุมชน
- การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน
- การเกิดชุมชนแบบใหม่ๆ เช่น ชุมชนออนไลน์ ชุมชนคอนโด

ชุมชนจัดสรร

- ผลกระทบของชุมชนแออัดที่มีผลต่อปัญหายาเสพติด การค้ามนุษย์
- การดูแลคลอง ตรอก ซอยที่ขวางทางน้ำไหลทำให้เกิดมหาอุทกภัย
- การสร้างชุมชนเข้มแข็งและการจัดการปัญหาผลกระทบที่เกิดจากปัญหาเศรษฐกิจและนโยบายของรัฐ เช่น การย้ายกลับถิ่นฐานของวัยแรงงาน การสร้างชลประทาน การจัดสรรที่ดินทำกินในพื้นที่ สปก. เป็นต้น

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ : สานพลัง สร้างงานวิจัยเพื่อสังคมคุณภาพร่วมกับภาคีสนับสนุน⁶

กลยุทธ์ที่ ๑ เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงฯ โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิเคราะห์สถานการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย และแผนยุทธศาสตร์การวิจัยของกระทรวงฯ ร่วมกับภาคีสนับสนุน

กลยุทธ์ที่ ๒ ส่งเสริมให้เกิดข้อตกลงระบบสนับสนุนงบประมาณ ความรู้วิชาการ เทคโนโลยีสารสนเทศ ฯลฯ ด้านการวิจัยของกระทรวงฯ และภาคีสนับสนุน

⁶ รายละเอียดเกี่ยวกับภาคีสนับสนุน โปรดดูที่หัวข้อภาคี และผลลัพธ์ที่พึงประสงค์